

"תוכנית האלופים" –

הכוונה רצויה, אך לא זו הדרך למימושה

אודי דקל ותמי קנר | 10 באוקטובר, 2024 | גיליון 1900

ישראל מיצתה את המהלך הצבאי העיקרי ברצועת והשיגה את הפירוק האופרטיבי של הזרוע הצבאית של חמאס. אולם, לא עלה בידה להביא לשחרור החטופים וגם להשמיד, לפחות לנטרל, את שליטת חמאס במתרחש ברצועת עזה. על רקע זה, הציגו לאחרונה מספר אלופים במיל. תוכנית להשתלטות על צפון הרצועה, לפינוי האוכלוסייה האזרחית משם ולהטלת מצור על השטח ("תוכנית האלופים"). התוכנית תורמת אמנם לדין בשאלה שממשלת ישראל נרתעת מלעסוק בה - עתיד השליטה ברצועה. עם זאת, היא מתעלמת ממספר בעיות ומגבלות מהותיות, הצפויות להקשות על יישומה ולמימוש יעדיה, והיא אף אינה מקדמת את השגת מטרות המלחמה. יתר על כן, התוכנית עשויה לפגוע קשות בלגיטימציה הבינלאומית של ישראל ולמעשה מבקשת להאיץ את מגמת כיבוש רצועת עזה ואחזקתה על ידי ממשל צבאי ישראלי. כדי לבלום מגמה זו ולמנוע מצב שהאחריות המלאה לנעשה ברצועה ולאוכלוסייתה תוטל על כתפי ישראל, על צה"ל לנהל את הסיוע ההומניטרי מנגד ולשתף פעולה עם המנגנונים ההומניטריים של הקהילה הבינלאומית, ובד בבד למנוע מחמאס אפשרות שיקום צבאי ושלטוני-אזרחי.

לאחרונה הציגו מספר אלופים במיל. תוכנית ("תוכנית האלופים") להשתלטות על צפון רצועת עזה, לפינוי האוכלוסייה האזרחית משם ולהטלת מצור על השטח, כצעד האמור לקדם את השגת מטרות המלחמה מול חמאס – השבת החטופים ומיטוט כוחו הצבאי והשלטוני של חמאס. המערכות הממשלתית והפוליטית בישראל הגיבו בחיוב לתוכנית, אם כי עדיין לא אימצו אותה באופן מלא.

תוכנית האלופים נשענת על ההנחות הבאות:

- האסטרטגיה שכוללת לחץ צבאי לשחרור החטופים כשלה. המשך הלחץ הצבאי במתכונתו הנוכחית לא יביא להישג הנדרש.
- צה"ל לא השכיל לבצע פעולות נוספות, שביכולתן לקדם את השגת מטרות המלחמה - השמדת יכולות חמאס הצבאיות והשלטוניות - וביניהן: כיתור אזורי הלחימה; פינוי מלא של אוכלוסייה ממרחבים חיוניים להמשך הלחימה; מצור מלא על צפון הרצועה; יצירת מנגנון לחלוקת הסיוע ההומניטרי שימנע מחמאס להמשיך ולשלוט בחלוקתו ובמחסות העקורים.
- קיים פער בין הערכת מצב הלחימה בעזה והישגיה, כפי שהיא נתפסת על ידי הדרג המדיני והצבאי, לבין המציאות בשטח. כלומר: קיימת הערכת חסר בייחס ליכולות חמאס לשקם את יכולותיו הצבאיות והשלטוניות.

עיקרי התוכנית

- ארבעה משאבים מאפשרים לחמאס לשמר את שרידותו: כסף, כוח אדם, אספקה ומוטיבציה. את אלו הוא מגייס באמצעות שליטה במנגנון החלוקה של הסיוע ההומניטרי לתושבי הרצועה.
 - הדרך היחידה לפגוע ביכולות חמאס להשתקם היא לפגוע באחד או יותר מארבעת המשאבים, באמצעות הטלת מצור על חמאס בצפון הרצועה. גריעתם תיצור לחץ על חמאס, וזאת בלי הפרה של את הנחיות הדין הבין לאומי.
 - זה"ל ידרוש מתושבי צפון הרצועה (מצפון למסדרון נצרים), כ-300 אלף איש, להתפנות לדרום הרצועה בתוך כשבוע, באמצעות שני מסדרונות תנועה הומניטריים.
 - בתום הפינוי יוכרז צפון רצועת עזה כשטח צבאי סגור ויוטל עליו מצור מלא, שיכלול מניעת כניסה של אספקה, לרבות מזון, מים ודלק.
 - הסרת המצור תתאפשר רק אם כ-5,000 מחבלים יניחו את נשקם וייכנעו.
 - ייתכן כי מנוף הלחץ / המצור יאפשר לקדם עסקת חטופים ולבצעה.
- לפי התוכנית, פינוי האוכלוסייה מצפון הרצועה והטלת מצור על האזור יקרבו את כניעת חמאס. אם מנהיג חמאס, יחיא סינוואר, יעדיף את המשך הלחימה, ניתן יהיה לבצע תוכנית כזו במרחבים נוספים, דוגמת רפיח ומחנות הפליטים שבמרכז הרצועה.

לדעתנו, התוכנית לא תקדם את מטרות המלחמה, בעיקר משום שהיא מתעלמת ממספר בעיות ומגבלות מהותיות שיקשו על יישומה והשגת יעדיה.

משמעויות התוכנית לקידום מטרות המלחמה:

א. **השבת החטופים:** על פי התוכנית, מניעת האספקה מחמאס (מזון, מים ודלק) היא שהובילה לעסקת החטופים בסוף נובמבר 2023. זו טענה לא מבוססת: מניעת האספקה הייתה לכל היותר שיקול אחד של חמאס, וכנראה גם לא המרכזי. לעומת זאת, שיקול מרכזי של הארגון, שהוביל אותו להסכים לשחרור חטופים באותה העת, היה הביקורת החריפה כלפיו מצד דעת הקהל הערבית ומדינות ערב, על רקע מראות טבח ה-7 באוקטובר והחזקתם של נשים ילדים וזקנים. זאת לצד הקושי להמשיך לנייד ולהסתיר מספר רב של חטופים. לכן, אין ראייה שתתמוך בהנחה שמצור ורעב ברצועה אכן יקדמו את שחרור החטופים. יתרה מזאת, בתוכנית אף גלום סיכון לחטופים, שיהיו הראשונים שמהם יינטלו מזון ומים (חלקם מוסתרים גם בצפון הרצועה) כשהמחסור בהם יגבר בשטח הרצועה.

ב. **מיטוט חמאס:** אין ביטחון שמחבלי חמאס ייכנעו בגלל הרעבה. מספר רב של מחבלים ישרוד בצפון הרצועה בזכות המלאים שצבר ואגר הארגון, וכשיאזלו המלאים ינסו אנשיו להתגנב למחסות ההומניטריים. סביר כי חלק מהמחבלים ינצלו את תנועת האוכלוסייה דרומה ויסתננו אל מחוץ לשטח במסווה של אזרחים מתפנים. מחבלים אלו יצטרפו למסגרות הטרור והגרילה שלוחמות בגזרות אחרות ברצועה.

כללית ובהקשר זה - התוכנית אינה מספקת מענה למצב הקיים כיום, בו חמאס מצליח לשקם את עצמו דרך גיוס מחבלים חדשים לשורותיו; שמירה והסתרת אמצעי לחימה; "היעלמות" הזרוע הצבאית והיטמעותה באוכלוסייה האזרחית; שליטה בפועל בחלוקת המזון לתושבים בכלל ולעקורים במחסות; והשתלטות מחדש על כל האזורים שצה"ל יוצא מהם.

בעיות ומגבלות מהותיות נוספות, שיקשו על יישום התוכנית:

הטלת מצור על כוחות אויב היא לגיטימית ומותרת על פי הדין הבינלאומי, בתנאי שניתנת לאוכלוסייה האזרחית אפשרות סבירה לצאת מהשטח דרך מסדרונות בטוחים טרם הטלת המצור. אלא ש"תוכנית האלופים" אינה מתייחסת לאפשרות הסבירה, שחלק מהאוכלוסייה תשאר בצפון הרצועה ויימצא תחת מצור, ומתעלמת מההשלכות שיהיו לכך על ישראל.

א. השארות אוכלוסייה בצפון הרצועה: יש להניח, שחלק מהאוכלוסייה תסרב להתפנות פעם נוספת למחסות בדרום הרצועה, משום שגם שם לא ממתינות חלופות קיום טובות יותר. שהרי, בצפון יש יותר מבנים להסתתרות מאשר במחסות בדרום, לבטח לקראת בוא החורף. כן יש להניח, שחמאס יפעל כדי למנוע מהאזרחים להתפנות לדרום הרצועה, ושחלק מהמפונים ינסו לשוב לצפון בעוד צה"ל יתקשה לעצור בירי את תנועתם. לכן, גם אם יתבצע מאמץ לפנות את תושבי צפון הרצועה דרומה, המצב הקיים כיום ישוב ויחזור.

ב. משמעות הימצאות אוכלוסייה אזרחית במצור: מתן אפשרות פינוי לאוכלוסייה האזרחית הוא עדות לכך שלישראל אין כוונה להרעיב את האוכלוסייה ושהמצור אינו מכוון נגדה. בנוסף, סירוב האזרחים להתפנות או מניעת הפינוי שלהם על ידי חמאס אינם הופכים את המצור עצמו לבלתי חוקי. בה בעת, חוקיות המצור תהיה כפופה למבחן המידתיות, וככל שהוא יוביל לפגיעה באזרחים, נדרש שהפגיעה לא תהיה מופרזת ביחס ליתרון הצבאי הצפוי מהטלת המצור. חשוב להדגיש, כי העובדה שהמצור מכוון כלפי חמאס ושלאוכלוסייה תינתן אפשרות להתפנות לדרום, לא תפטור את ישראל מהחובה לאפשר כניסה של סיוע הומניטרי ומהאיסור על הרעבה של האוכלוסייה. משמעות הדברים היא, שגם תחת "תוכנית האלופים" תהיה ישראל מחויבת להמשיך ולאפשר כניסה של סיוע הומניטרי עבור האוכלוסייה שתישאר בצפון הרצועה. זאת ועוד, בתוכנית אין מענה לאתגר השתלטות חמאס על הסיוע והאספקה.

ג. צעדים משפטיים נוספים נגד ישראל: שימוש במצור נתון לביקורת בינלאומית וציבורית נרחבת גם כשהוא חוקי, בשל פוטנציאל הפגיעה באוכלוסייה האזרחית. ברמה המשפטית, יש לצפות כי התוכנית תתפרש כבלתי חוקית בשל ההשפעה שתהיה לה על האוכלוסייה האזרחית שתישאר בצפון הרצועה, ובהתאם לכך תחריף את המערכה המשפטית המתנהלת נגד ישראל בזירה הבינלאומית ותחזק את ההאשמות נגדה בגין מניעת סיוע הומניטרי ושימוש בהרעבה כשיטת לחימה. יש להניח, שמצור על צפון הרצועה יניע סבב צווים נוסף נגד ישראל בהליך הג'נוסייד המתנהל נגדה בבית הדין הבינלאומי לצדק (ICJ). בנוסף, הוא יהווה חיזוק גם לבקשה להוצאת צווי המעצר נגד ראש הממשלה ושר הביטחון התלויה ועומדת בפניו בין הדין הפלילי הבינלאומי (ICC), ויעלה את הסיכון שה-ICC יענה לבקשה ויוציא את הצווים.

ד. **פגיעה בלגיטימציה הבינלאומית של ישראל:** במלאת שנה למלחמה, ישראל עדיין זוכה למידה זעומה של לגיטימציה בינלאומית. זאת, בעיקר נוכח העובדה שחמאס עדיין מחזיק ב- 101 חטופים ישראלים, ובעקבות המדיניות שאימצה ישראל בנושא ההומניטרי שהגדילה את כמויות הסיוע לרצועה ושיפרה את המעבר והחלוקה שלו לאוכלוסייה. אך אם ישראל תטיל מצור על צפון הרצועה, וגם אם תמלא אחר כל דרישות הדין הבינלאומי, היא תהיה נתונה לביקורת חריפה וגוברת, שתחזק את הטענות נגדה כמבצעת פשעי מלחמה. גם ידידותיה המעטות, ובראשן ארצות הברית, יתקשו אז להמשיך לתמוך בה. יש לזכור כי הפעילות הצבאית נשענת במידה רבה על לגיטימציה בינלאומית, והיא הכרחית לישראל עבור המשך המלחמה והשגת מטרותיה ברצועת עזה ובלבנון. לכן בשלב זה - לנוכח הימשכות המלחמה למעלה משנה, המצב ההומניטרי העגום בו נמצאת האוכלוסייה בעזה וכן ההרג וההרס הנרחבים ברצועה - ישראל איננה יכולה להרשות לעצמה להצטייר כמטילה הגבלות על הסיוע לאוכלוסייה וכך לפגוע בעצמה בשאריות הלגיטימציה שעוד נותרה לה.

האצת המגמה של כיבוש הרצועה והטלת ממשל צבא

"תוכנית האלופים" אינה מציעה פתרונות מדיניים, שיועילו לייצב ולעצב את רצועת עזה לטווח הארוך. היא לא יוצרת תנאים לצמיחת מנהיגות חלופית לחמאס ברצועה, ולמעשה היא תואמת למדיניות הממשלה, שדוחה כל הצעה לשילוב הרשות הפלסטינית בניהול הרצועה.

זאת ועוד, "תוכנית האלופים" עשויה להוביל את ישראל לנתיב של כיבוש רצועת עזה ולכינון ממשל צבאי בה, כשהאחריות ליותר משני מיליון תושביה תוטל על כתפיה. מצב זה עלול אף להחמיר את האתגרים הביטחוניים והמדיניים שאיתם היא מתמודדת, ולהעמיס עול כבד על החברה הישראלית מהבחינות הקריטיות - המוסריות והכלכליות כאחת.

ויתר על כן, לצה"ל סדר כוחות מוגבל, שאותו הוא יכול להקצות למרדף אחרי המחבלים שיוותרו בצפון הרצועה, או אלה שיחזרו ויסתננו לאזור. צפוי כי משימה זו תתחרה במשימות אחרות, כולל בזירות אחרות – לבנון ויהודה ושומרון.

אז מה כן?

הדרך היחידה לצאת מהמלכוד היא ניהול ישראלי של הסיוע ההומניטרי - לא ישירות אלא מנגד. במסגרת זו, צה"ל יפקח מהאוויר על תנועת השיירות ההומניטריות כדי לוודא כי גורמי חמאס או פשיעה אינם משתלטים עליהן. לשם כך נדרש גם תיאום הדוק יותר עם המנגנונים הבינלאומיים המעורבים באספקת הסיוע (כולל אונר"א). על ישראל לסמן מובלעות הומניטריות, שם יחולק הסיוע לאוכלוסייה, כלומר, האוכלוסייה תפנה לאותן מובלעות למשיכת הסיוע הנדרש. עדיף למקם את המובלעות בסמיכות למוסדות בריאות פעילים (כולל בתי חולים שדה - הירדניים והאמירותי). ראוי לשלב בהפעלת המובלעות ההומניטריות, מלבד נציגים של הארגונים הבינלאומיים, עובדים של רשויות מקומיות עזתיות, שאינם משויכים לחמאס (כשני שלישי מהעובדים ברשויות) וכך להתחיל להצמיח גורם שליטה אזרחי מקומי ולנטרל את וועדות החרום של חמאס, השולטות כיום בפעילות האזרחית ברצועה, בעיקר במחסות ובחלוקת הסיוע ההומניטרי. לשם כך, מידי פעם יידרש צה"ל להתערב פיזית בנעשה במובלעות כדי

לנטרל את ניסיונות ההשתלטות המחודשת של חמאס ולשלול מהארגון את אחד ממקורות הקיום שלו ואת הדימוי שהוא הגורם שממשיך לשלוט בפעילות האזרחית ברצועה.

בדיון שנערך בוועדת החוץ והביטחון של הכנסת בסוף ספטמבר 2024 התייחס ראש הממשלה בנימין נתניהו לאפשרות של הטלת ממשל צבאי ישראלי ברצועה: "זו לא המטרה מבחינתי, זה אמצעי ולא מטרה. אנחנו לא רוצים לשלוט בשטח או להחזיק בשטח, ולא לספח אותו. לא נספח את עזה". למעשה, ניהול הומניטרי מנגד עשוי להוות מענה לכוונות ראש הממשלה ולצורך בקידום מטרות המלחמה המוצהרות, ובפרט למנוע מצב שבמסגרתו תוטל על ישראל מלוא האחריות לסיוע ההומניטרי ובהמשך לשאר ההיבטים האזרחיים ברצועה - אספקת מזון ומים, חינוך, בריאות, תשתיות וסדר ציבורי.

אנו חוזרים ומדגישים את הצורך להיעזר בארגונים בינלאומיים כגורם מתווך בין ישראל לבין האוכלוסייה הפלסטינית, שיהיו אחראים לחלוקת הסיוע ההומניטרי, כולל הסתייעות בגורמים אזרחיים עזתיים שאינם חמאס. כך תצומצם השליטה הישראלית המלאה באספקת צרכי האוכלוסייה, שדינה להיחשב כהטלת ממשל צבאי בפועל.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט